

ІСТОРІЯ МОВИ

УДК 94(477): 81'373.21

Костянтин Тищенко, д-р філол. наук, проф.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

РЕПЛІКИ АНТИЧНОГО ЄГИПТУ В НАЗВАХ МІСТ УКРАЇНИ

Стаття узгоджує з фактами писемної історії та лексикології досліджену частину ознак контактів з античним Єгиптом, виявлених у топонімії України методом контекстування.

Ключові слова: *топонімія, контекст, античність, Україна, Єгипет.*

Слід зв'язків з античним Єгиптом і шляху до нього був помічений 2008 р.: *Ракути* Чг, *Омбиши* Чг, *Коптів*, *Табайівка* Лг, Хк, Чг, *Олександрії* (десятки топонімів в Україні), *Шандра* Кв, *Шендерівка* Вн, бол. *Пунтусова Вода* Пл, став *Пундівський* у с. Долина Кв Обухів, *Ченокалівка*, *Штомпелі*, *Штомпелівка* Пл, *Осколонівка* Лг, – пор. назви-прототипи міст у Єгипті *Ῥακωτίς*, *Ὀμβρος*, *Κόλτος*, *Θῆβαι* ‘Фіви’, *Ἀλεξάνδρεια*, ар. *الاسكندريه*, лат. *Pontus*, гр. *Πόντος* ‘Чорне море’, тур. *Çanak-kale* ‘протока Дарданелли’, *Stampol* ‘Стамбул’ (форма XV ст.) [Schiltberger : 257], гр. *Ἀσκάλον* ‘м. Аскалон (Ашкелон)’. Така кількість упізнаних топонімів-реплік знецінює наївні спроби “пояснити” їх механічними звуковими збігами. Натомість топонімічні аналогії свідчать, що наші предки перебували в якихось зв'язках із Єгиптом, і цей період був настільки важливий, що досі помітний у назвах на карті. Самі топонімічні факти були опубліковані у словнику 2010 р. [Тищенко 2010 : 22–39] (Розділ 1. “З античного світу”) і в новіших книжках. Теоретичне ж осмислення матеріалу розтяглося на роки: зібраних початкових фактів було ще замало.

Якісно новим етапом стало вивчення астурийських і галісійських топонімічних аналогій черняхівського часу в Україні [Тищенко 2015]: цього разу аналогії були вперше виявлені не лише в лексиці, але й в ономастиці з документів VIII–X ст. Знахідка

“ключів з Астурії” (180 прототипів з-поміж власних імен) змінила всю атмосферу студій. Стало ясно, що топонімія України *досі документує* входження Наддніпрянщини до мовно-культурного простору пізнього Риму. Тому й відомі від 2008 р. єгипетські аналогії в топонімії України знову набули актуальності, – адже Єгипет побував у складі Римської імперії, як і антична Іспанія.

У цей час до поля пошуків потрапив словник топонімів Єгипту греко-римського часу Г. Верета (див.: Verreth). Це сучасний синтез знань про 11 тисяч місцевих назв Єгипту, елементи їх етимології та синоніми давніми мовами. Завдяки цій праці вдалося розшукати більше грецьких і коптських топонімів – прототипів реплік в Україні, які своєю семантикою розкривають деталі тривалих контактів наших предків зі сходом Середземномор'я – причому, не просто в давнині, а *саме за доби еллінізму*. Логічно розпочати виклад із географічно найближчих до нас міст Нижнього Єгипту.

1. РАКО·┆ > Ракути. На півночі Чернігівщини є два села з іменами *Ракути* і *Ракужа* Чг Семенівка. Як сказано, їхні назви найближчі до прототипів РАКО·┆, РАКО·┆ *Ракотіс / Ракоде* (у коптській мові залежно від діалекту літера ·┆ передавала [ті] або [де]). Більшість назв-реплік від цих основ тепер пристосовані до Рокит- і Рогіз-, але *Ракути* й *Ракужа* застигли як були, зберігши пам'ять про старий зміст. Причина цього – взаємна близькість сіл і тривалі контакти з Єгиптом людей з усього району, що з'ясовано при контекстуванні (сутність методу див.: [Пашченко 2013]). Копто-грецький пласт назв у межах району на кінець 2015 р. виглядав так:

● *РАКУТИ* копт. РАКО·┆, РАКО·┆ Чг СЕМЕНівка: ^ЖАДове копт. -ⲭⲁⲧ (Crum, 143b)¹ ‘д'юготь, смола’, ІВАНПУТЬ (*iwnw-Геліополіс (Verreth, 257) + Πόντος ‘важка морська путь’), РАКУЖА РАКО·┆, ЯМне (ар. у Єгипті: yamm ‘море’), КОСТОБОБРів (Κωστου ‘місто в Єгипті’ + βούβαρις ‘великий човен’), ОЛЕКСАНДРівка!, КЛЕВИН (κελευίν ‘бойова сокира’).

Дальші студії додали до контексту деталі (стан на 02. 2016 р.):

● *РАКУТИ* РАКО·┆ *Ракотіс* у демотичних текстах переважно ‘Олександрія’ [Verreth : 475, 661] Чг СЕМЕНівка ωμννι ‘Вісімка’

¹ За знаком ^ іде ім'я сусіднього об'єкта.

^ІВАНПУТЬ *iwnw- + Πόντος, р. ІРПа (1718 р.; ουερп- ‘посланець’) п. СНОВу Десни ^р. ІРПица = ДоЖОГАЛка *zagl- ^ЖАДове копт. -xat (Crum, 143b) ‘дъготь, смола’ ^р. РЕВна ριβν, ριβι (Crum, 291b) ‘пояс бурлаки з буксирним мотузком’; ЖАДанівка, р. ІРВАНець ЛЕВ-Ни λεβαν СНОВу; ЛЕОНівка λεβαν (137b) ‘буксирний канат’ (+ 2 км МАРИЦа μαρнс ‘Upper Egypt’); МАРС; ОЛЕКСАНДРівка, КУТи Перші і Другі Кωт, РАКУЖа ρακο-†, ГРЕМ’ЯЧка; КривУШа, р. ШАР.АЙка ωαρ- ‘малий’ + гр. οἶκος ‘дім’; БЕРЕЗовий ГАЙ ραε (Crum, 635a) ‘щогла’, БОБрик Другий; КОСТОБОБРів Κωστω + βούβαρις ‘великий човен’, “Першотравневе” = ХАНДАБОКівка⁺ (Encarta) дег. 𐤇𐤍𐤏𐤃𐤁 xnti ‘sail upstream; плести річкою вгору, проти течії’ (AED, 284) + βωκ (Crum, 30a) ‘слуга’ (пор. с. ХУДОБОК РФ Иркутс.).

Паралельно виявлено слід єгиптян й у Центральній Європі: пол. RAKUTowo і нім. RAGUTH. Підтверджують це й контексти, що водночас розширює ареал контактів із Єгиптом:

● RAKUTowo ρακο-† Pl 74 c2 (Włocławek): rz. -ówka, jez. -owskie ^KRZEWENT; KORABniki, KRĘtkowo, ŻABieniec, ALEKSANDRów 2, ROKICie, WyMYSŁowo, PoBÓRZ βάρης, MYŚLiBORZyce, BORYŚlawice, SIERakowy Σίρις ‘Ніл’ 2, WICHRowice дег. wħry ‘верф’, CZERNiewice, BIAŁoTARsk, KANIBRÓD, -iewo, KRUKowo, HELENy, KOLOMIA , WINNICa, BRZEzie, -inna Góra, SOBICzewy ‘Sobek’, KOBYLata, ZAWADa, LUB.IEN, -ików, GAJew, PACyna, TRĘBki, JASTRZĘBia, WIERZBie, KUBŁowo, SKŁOTy Nowe, KŁODawa, BABy, JAKUBowo.

Тут згадано плавбу, Єгипет, греків, скіфів (сколотів), гунів, яковитів. Коротша форма назви Ракотіса, вживана і в саїтському (південному), і в богайрицькому (північному) діалектах коптської мови, – Кωт – означає просто “збудоване” (Wycichl, 172). Голосний заднього ряду [o] (-ω-) дає в запозиченнях -у-: християнська реалія *кутя* теж могла прийти з Олександрії (на відміну від синоніма *коливо*, запозиченого з візантійського прототипу [Schiltberger : 83]). У говірці Фаюму Ракотіс називали λακα-† (Wycichl, 172). Це прототипи десятка *Локотків*:

● ЛОКОТЬків λακα-† (F) Чг Чг (^СЕМЕН.ЯГІВка ωμιν, ЯКУБівка, р. КоКУТка у с. ЛЕВОНьки λεβαν, р. ВЕРЕП.УТЬ (ουερп- + Πόντος ‘посланці до Понту’) у с. КАРХівка, УНучки, р. БИЧалка бас. БІЛОУСу βελο- ‘спис’ + ούσία речі, майно у с. МОХнаТИН (пор. гр. μαχ-); БІРки βάρης, ОЛЕКСАНДРівка, БОБРовиця; р. ШИШка ωνцу (Crum, 607a) ‘сучити мотузок’; р. ШУШ.ЛАЙ ωωωυ ‘сучити мотузок’

+ λαοί ‘місцеві люди’ у с. ХМІЛЬниця, р. **ЯМочка**, **ЖУКОТ**ки; **ЛАДИН**ка, **ТЕРЕХ**івка; ЗАЙЦі, ГУЩин, Черн**ИШ**, Черн**ІГ**ів *черн-* ‘Єгипет’ + Isis, **ТАБАЇ**вка Θῆβαι **^**РОГОЩі ἐργαστ-ικός ‘енергійний’; СИВки Siwa **^**ВОРОХівка).

Місця культу Собека помічені не лише в цих контекстах в Україні та Польщі, але і в Чехії (SEBEĆice) й Росії: *ШЕБЕК*ино Белгор. (Encarta); *ШИБИХ*ино Калуз. “9в” (Encarta); *СЕБЕК*и і *СОПЫЧ*и Брянс.

Ἀλεξάνδρεια > **Олександрія**. Як сказано, Ракотіс – коптська назва Олександрії Єгипетської – гр. Ἀλεξάνδρεια. Топооснова в Україні Олександр- продовжує саме топонім Ἀλεξάνδρεια: крім вісьмох точних назв-реплік *Олександрія* (Вл 2, Рв, Дп 2, Кг, Пл, См) і 120 *Олександрівок* в Україні, є ще помітна група ойконімів від варіанту цієї основи, зміненої у східному мовному середовищі до вигляду **Шандр-** (ар. El-Iskandariya): *Шандра* Кв, *Шандрівка* і *Шандриголове* Дц, *Шандровець* Ль, *Шендерів* Вн і *Шендерівка* Вн, Чк, а також група гідронімів.

2. Κάνωτος > **Кáноп / Кáнов**. Грецькі варіанти ім’я сусіднього до Олександрії Єгипетської міста *Кáноп* (гр. Κάνωτος, Κάνωτος, лат. Canopus) на Канопському гирлі Нілу (Kanobikon Stoma) стали прототипами реплік в Україні *Конопківка* Тр, *Конопниця* Ль (пор. *Конопниця* у Македонії), р. *Коноп’Яниця* Кв: останній гідронім пояснює еволюцію основи Кáноп- > Конопл- у часи появи слов’янського “L erpentheticum” після губних приголосних. До всього, формуванню основи Конопля- мав сприяти один із кількох варіантів грецького топоніма: Κανωτιάς (Verreth, 326). Наголос і звуковий склад форми Κάνωτος дають підстави для пов’язання Κάνωτος-ος і *Кáнів* (= 1246: **Canove** (Plan de Carpin, 345)). Отже, також *Конов.ка* Чв, *-иця* Тр, *Кон.ів* Ль, *-ева* Вн, *-еве* Кг, *Кан.ава* Вн, *-ави* Пл, *Канів.ка* Кг, Хм, *-ське* Зп, *-цеве* Хк, *-щина* Чк, Чг, Пл.

Характерні районні ландшафти назв від основи Коноп-/ Канов-:

● **КОНОП**ківка Κάνωτος Тр Тербовля (ПАПІРня, **ГОВИ**Лів 2!, **ТЮТ**ьків, ЗАРВАниця, СЕМИКівці, СОРОЦьке, СУЩин).

3. Хоронім Єгипет у назвах в Україні: Гопчиця, Гоптівка, Хоптянка, Хоптинці. Топонімічні контексти цих назв дають уявлення про їхнє мовноісторичне середовище:

• р. *ГОПЧизя* = Nurcza, -уса з копт. ΓΥΠΤΙΑ < ΑΙΓΥΠΤΙΑ Вн ПоГРЕБище (БУЛАЇ βουλαϊ іст. ‘вуле’ (народні збори), ЧОРНявка, БЛашки βελο- ‘спис’, ЮНашки, Кур’ЯНці, зБАРАЖівка, ВИШНівка).

Слід єгиптян у топонімії Росії. Конобеево, р. Хупта. Масштаби цих контактів видно з 12 назв у Польщі, 31 в Україні і 50 у Росії лише від основи ШИШ- (копт. ϣνϣ ‘сучити мотузок’):

• Szyszki Pl Białystok βελο- ‘спис’ (Porławce, Bogusze), ШИШаки Пл, ШИШкино РФ Калуз. (ЯМ, ХОМЯКОВО); ШИШкино 10е (^МОСУР); ШИШков 26д (р. РЕССЕТа дег. resyt ‘південь’, р. БОБРовка).

Слід плавби з Єгипту – основа Коноб- назв селищ біля Оки:

• *КОНОБеево* Κάνωβ- РФ Моск. Воскресенськ (^МАРИШкино ма̀рнс, БЕЛЬково βελο-, КОЛЫБЕРово); • Лесное *КОНОБеево* Κάνωβ- РФ Ряз. 25в Шацк (Польное КОНОБеево, ЯРново, БЕРЕЗИно, ЧЕРНЕЕво).

Сусідній район теж має слід присутності людей з Єгипту по берегах річки Хупта:

• р. *ХУПта* (ΓΥΠΤΙΑ ‘єгипетська’) РФ Ряз. 28–29: САМАРИно, р. М. ХУПта, ШИШкино ϣνϣ; ЧЕРНЫШовка, БОРИСово βᾱρις, КОНОПЛИно, МАРЦИнане, АРЖЕНеевка Βαρϣιν ‘конопатити’, ЛУБЯНки, АЛЕКСАНДРовка, КРЕЩЕНО-ГАЙ на р. КОБЫЛИно (з іншого боку – *Ногайское, Чазово, Еголдаево 2, Бахметьево, Потемшино, Муратово, Татаркино, Кореньки*).

4. Репліки в Україні імен інших міст дельти Нілу: Іркліїв, Некраші, Решетилівка, Сайки, Сінгури. За 7 км на схід від Канопу лежало місто Ἡράκλεια *Гераклейон* (ар. Abukir, тепер під водами Середземного моря; пор. нп Вел. і Малий БУКРин Кв, БУГРин Рв). Це ймовірний прототип виразних реплік в Україні р. *ІРКЛій* (1737: Herkla! (СГУ, 223)) у с. *ІРКЛіїв* Чк та *ІРАКЛіївка* Вн Могилів-Под. (поблизу КУКАВка; див. нижче).

На тепер висохлому Канопському або Гераклейському рукаві Нілу існувало місто Ναύκρατις, лат. Naucratis Наукратіс. Був час, коли греки мали офіційне право торгувати лише тут. Арабська форма назви міста ар. al-Niqrash дала поштовх для розпізнання реплік у назвах *Некраші* Жт, *Неграші* Кв, ур. *Никроші* під с. Жупанівка Жт Коростень (тут же *Ушомир, Жабче, Сингаї*).

На схід від Канопу в гирлі Розеттського рукава Нілу лежало місто, яке 1798 р. назване французами *Розетта* (пор. Розеттський камінь), з ар. Rashid, імовірно з копт. T.rashit (Rosetta) < ϣϣт (Crum, 309a) ‘відповідати за’: упізнавані репліки – *РАШТівка* Хм,

-івці Тр, РЕШТКи Чк, РЕШЕТники Вл, Пл, -ілівка Пл, -ілівське Зп. Прототип з артиклем *Трашут Т-gasht мав дати репліки ТРОЩа Вн, Жт, -ин Чк, ТАРАЩа Кв, Чк, ТРОСТЬ Кв і кілька ТРОСТЯнців.

Вище по течії на Розетському рукаві було розташоване місто Саїс (гр. Σαις, букв. ‘гарне’: копт. сαι, сαιωϣ, сαιε (Стм, 315а) ‘бути гарним/ -ою, вродливим/ -ою’). Воно не раз було столицею Єгипту і мало й інші назви: гебр. **Sin**, ар. Sa el-Nagar. Імовірні репліки в Україні: Саї, Сайки, з пізньої форми Зау – Зайки, Зайки. Від гебр. Sin – Синьки, СинГАї ‘щогли з Сіну’ й численні Синявки.

Як бачимо, сама семантика паралелей з топонімічних контекстів дає апробацію адекватності відновлюваних етномовних зв’язків.

Яскраві назви в Україні Сінгури СϣηϩωρЖт Жт (бол. КУКОВе (див. далі) у с. Заможне ^ВИСока П.ПЧ), Шенгаріївка, Шенгури Пл – це явні репліки ім’я коптського міста в Нижньому Єгипті на сході дельти Нілу Сϣηϩωρ, яке греки звали Гефестос (тепер руїни, ар. Tell-Sanhog). Упізнавані пристосування – назви сіл Семигори Кв Богуслав (^став КУЦеКОНІВський), Семигір’я Кг, Дц.

5. Босири і Пузирки < ВОҮСІРІ. Бодрак. На сході дельти Нілу до моря виходить Даміеттський рукав, вище по якому лежать руїни давнього міста Бусириса (ВОҮСІРІ, ПОҮСІРІ), букв. ‘дім Осириса’ (Їсрну, 344). Значно південніше, біля входу до оазису Фаюм, у Єгипті був ще один Бусирис *Pr-ʿWsir*, тепер ар. Abusir el-Malaq (malaq ‘зустріч, з’єднання’) (Їсрну, 350). Обидва ці прототики діагностичні для своїх реплік і теж свідчать про контакти елліністичної доби. Найкраще збережена в Україні репліка основи ВОҮСІР- – це ім’я с. БОСИРИ (Босири) Тр:

● БОСИРИ = БОСИРІ < ВОҮСІРІ Тр Чортків: ШМАНЬків.ці ЦМОҮН, -чики ^р. Нічлава = 1692: НЕКЛАВА гр. Νικόλαου Κληρος (нп в Єгипті) ^р. ЖАБій жав; СИН.ЯКОВе ‘Sin + Яків’, ЗВІГОЛЬ+ ‘Євангеліє’, РоСОХач, ЩИТИНська Воля; р. ЗБРУЧ; БИЧКівці, ЧОРНОкінці, БІЛа ^БІЛобожниця ^КАЛИНівщина Καλλιníkος (Стм, 531), КОСів, СЕМАКівці, пот. Некрасів = НАКРАСов! Ναύκρατις.

Крім того, існує десяток “підправлених” топонімів від основи ПОҮСІР- Пузир-, як-от: Пузирі Пл Семенівка, Пузирки Вн Козятин, Хм Славута, Ізяслав, Красилів; ур. Пузирі Мк Жовтневе, став

Пузирка і оз. *Пузир* (пор. пізні ар. ابو صير Abu Şir ‘Бусирис’) у с. Благовіщенка Зп, р. *Пузирівка* у с. Литвиновичі См.

Топонімічні оточення назв від основи Пузир- зміцнюють висновки про ПОУСІРІ як прототип цих реплік. Найближчий контекст р. *Пузирівка* п. КЛЕВЕНІ кєдєѡи у с. Литвиновичі См Кролевець: за 8 км – с. *Зазірки* або *Заозірки*, а за 4 км від Зазірок – ур. *Мариця* (пор. м.арнс: ма ‘країна’ + рнс ‘південь’ = ‘Southern Country, Upper Egypt’). Це семантичне поле проливає світло на внутрішню форму назв *Зазірки* і *Заозірки*: давніша перша (пор. р. *Білозерка*, 1697: *Білозурка* (СГУ, 56) < йон. *θεοῦρος* корабель), а демотивована – *Заозірки*.

У Білорусі є свої *Пузыры* (Мінск), в Росії ця топооснова також відома: пор. *Пузырёво* Твер., Пск. 2, Кіров., Мордов., Новосиб., *Пузыркино* Пск., *Пузырёвка* Кемер. Давня форма основи збережена в ойконімі *Бусырята* Перм. Видається прикметною повна відсутність таких назв у Польщі й Чехії.

“Про плем’я *бадрак* (*бадирак*) у Криму повідомляє в XVII ст. Евлія Челебі в “Книзі подорожі”. Словом *бадрак* він називає “усіх підданців кримського хана, які займали північні передгір’я, і послідовно протиставляє їх ногайцям, що мешкали в степовій частині і за межами Криму” [Бушаков : 47]. Ще й на початку XX ст. ногайці звали гірських татар зневажливим словом *бадрак* “наймит” (О. Сергєєв, 1912) [Бушаков : 47]. Якщо це така ж репліка ابو صير Abu Şir ‘Бусирис’, як і *БІДР.ЯГи* Хк або р. *Бодрог* Зк (1090: Budr.ig (Kiss, 114)), вона може вказувати на давню евангелізацію шанувальників Озириса в Криму людьми Св. Якова.

Синхоричним² до етноніма *бадрак* стає помічений слід знакової назви-репліки в Криму з імовірними коптськими прототипами. Ідеться про *Мангуш-Мангуп*: мапхоуѡт [манджушт] ‘сторожо-

² Буквально “з того ж краю, району”. Поняття *синхоричності*, складник нашого методу топонімічного контекстування, було запроваджене в 1980-х рр. у ландшафтній географії: “Визначення понять *хори* і *топи* відповідає їхньому значенню в оригінальних грецьких словах для ареального контексту (chores) і місцевого контексту (tops). <...> [Коли] центром інтересу стає розпізнання горизонтальних зв’язків між топами – [це і є] *синхоричний* (synchoric) процес” [Нунек : 315].

вий, дозорний пункт', рєсѣхоуѣшт [рефджушт] 'дозорець' (839а). Про "заснування" смт *Мангуш* Дц у 1780 р.: "З кримського *Мангуша* (*Мангуна*), за відомістю Суворова, який конвоював переселенців, [вони] були відправлені на нове місце 58 партіями в середньому з 40–50 осіб" (Мангуш). Пор. і копт. *ⲙⲁⲛϭⲟⲗ* [манхо:л] т. 'криївка, *hiding place*' – МАНГУП (не від ар. *манкуп* 'нешасний').

6. Кир'яківка, Бурдяківці, Рев'якине, Леляки. Це архаїчне середовище контрастує з ознаками присутності *поблизу місць зі слідом язичництва* ранніх евангелізаторів, зокрема з церкви Св. Якова Барадеї. Безсумнівними є не раз повторені репліки самого ім'я Св. Якова: *КИР'ЯКІВка* Мк, *КИРиЯКІВка* Пл, *КИРЯКОВе* Пл, *КИРиЯКІВщина* См (кър, укр. ст. *кир, кур* (< гр. *κύριος* 'господь') 'титул осіб *вищого священничого сану*' (ССУМ, 475)). Показові архаїчні форми на півночі Росії з вимовою літери юpsilon (υ) ще як [y]: *КУР'ЯКИ* Ярослав., *КУР'ЯКОВО* Вологод., також *КУР'ЯНці* Вн, -ки Хм, – пор. оз. *КИР.ІАНці* у с. БЛлоцерківка Пл. У процесі студій чимраз повніше розкриваються масштаби того етапу евангелізації. Топонімія зберегла навіть сирійську форму прізвиська Св. Якова:

БУРД.ЯКІВці Тр (пор. сир. *Ya'quv Burd'o'oyo* букв. 'у ганчир'ї'), **БУРД.ЮГ** Чв, -**ЕЙ**, -**ІІ** Вн, -івка Од, -уни См, **БОРДУЛЯКИ** Льв, **БОРОДАІ** Пл, -**АІ**вка Дп, Зп, -**ОЯР**ське Хк, **БОРТ.ЯХІВка** Вл. Пор. також: ЯГУБець Чк, ЯКУБів ІФ, -івка Вн, ІФ, Тр, Чг; **ОСЬМ.АКИ 2**, **ХОМ'ЯКІВка** ІФ2 'Єгипет + Яків', **ЧЕРН.ЯКІВка**, -**ЯХІВ 3** назви, -**ЯХІВка 5** назв 'Єгипет + Яків', **ВЕРХн.ЯКИ**, -**ЯКІВці**, -**ЯКІВка 4** назви, **ВИШНЯКИ 5** назв 'Верхній Єгипет + Яків', **СИН.ЯКІВці**, -**ЯКІВщина** Сін 'Саїс + Яків; також **ЗАЯКИ** РФ Кіров. 'Саїс + Яків', **ЗАІКІВка** Лг, **ЗАНЯКОВО** Ниж. Новг. (епентеза -н- як у рос. *заять > занять*): пор. стр. **ГРЕКОЗАЙЦівський** у с. **ГРЕКО-ЗАЙЦе**ве 'греки + *Σαῖς* Дц.

Не раз трапились у топонімії "кораблі Якова" і "доми Якова": **ДУБ'ЯГИ**, **ДУБНЯКИ**; оз. **БАРЗ.ЯКІВське** βᾶριδ- 'баржа' у с. П.ИЩики Чк, **ВЕРЗ.ЯКИНО** РФ Іван., **ВЕРТ.ЯГИНО** Вологод.).

БУН.ЯКИне См егип. P-Un-Ya'quv 'дім-Он-Яків', р. **БУНЯК** у с. -Івка Пл (і укр. діал. *пуня*);

• бол. *ПУН.ИЩе* 'дім Ізиди' у Києві: ^р. **СИРець** Σῆρις 'Ніл' ~ БАБин **ЯР** ^РЕП' **ЯХІВ ЯР** рєсѣ, **КЛЕБАН**ські озера, зат. **КЛЕПАНЬ**.

Згадки кораблів і барж не є рідкістю в топонімії України: *КОРАБ-лице* Рв, *-ельське* См, *КАРАБ-ївка* Хм, *-елівка* Вн, *БОРИС-(с)лав, -ніль*. Зустрічаються й інші осмислені сполуки з ім'ям *Яків*:

КОБЕЛЯКИ, **КОБИЛЯКИ** 'Губл (Библос) + Яків', **ЛЕЛЯКИ** копт. ლეღე 'мандрувати + Яків', **СП.ЯКІВ**щина Σίρις 'Ніл', **ХОД.ЯКИ**, **ШЕВ'ЯКІВ**ка **хєєβε** 'прибульці' + Яків, **ШУЛЯКИ** 'школа + Яків', **ЮН.АКІ**вка 'йонійці + Яків', **ГРИШАКИ** Смол. 'греки + Яків'.

Окремо карта повідомляє про "людей Якова": **РЕВ'ЯКИ**не См (копт. რეჩ [реф] 'людина' + Яків), пот. РЕВНЯК Чв, РЕВ.АКІВці Чв, оз. ЗаРЕВ.АХА Кв, РЕП'ЯХи Мк, **-ЯХІВ**ка Хк, ур. **-ЯХІВ** ЯР у Києві, став **-ЯХІВський** у с. БЕРЕЗівка Кг, став РИП'ЯХІВ-ський у с. Великодрюкове Кг; **ХРОМ'ЯКІВ** Вл копт. ром, რემ- 'людина' + Яків, р. ГРОМ.ОКлія Кг, Мк і нп 1774: АРГАМАКлы-сарай), р. ГРЕМЛЯГА Жт (зі "вставним Л", як *щем-ити* ~ *щем-лять*), ГРЕМ'-ЯЧка См, р. **-ЯЧка** копт. რემ- = РЕВуха, БІЛа Хм; **-ЯКИ** РФ Ряз.

Останні прототипи ром, რემ- з очевидністю прийшли через грецьке середовище, де початкове Р- 'ро' було обов'язково з придиханням: Р- (пор. Ῥινκόλορα > Ῥρινόκοροϋρα (Verreth, 663)). У тому середовищі також і перед Рев- / Реп- мало за аналогією з'являтися Г-, – і такі форми справді збереглися:

Г.РЕБЕНЯКИ "люди Якова" Пл (пор. і с. *БІЛО.ГРИВе* βελο + gibi "озброєні бурлаки" См, пот. *Г.РЕГОТи* Ῥακωτίς п. ТЕРЕШІлки ТЕРСи ТЕРСΩ і г. *Г.реготи* біля с. ТАРАСівка ТЕРСΩ Зк ТЯЧів (пот. КУ-КОВиця); дальша еволюція – *КоРОГОД* Кв, *КоРЕГОД* РФ Томськ.

Висновок важливий і істотний: євангелізатори прибували до Наддніпрянщини для боротьби не лише з місцевим язичництвом, а й зі значним впливом вірувань із Єгипту, сформованим за віки. Практично усюди, де на карті видно слід Собека, жуків-скарабейв, Озири-са, – неподалік є і слід присутності ченців-євангелізаторів, що дбали про спасіння душ місцевих язичників. Ці аргументи цілком історичні, адже пояснюють обставини появи топонімів суспільними цінностями того часу. Св. Яків Барадеї був висвячений на єпископа Едеси (Сирія) у 542 р., а помер у 578 р. біля Пелузії в Єгипті. Але чому слід "людей Якова" так сильно пов'язаний з Єгиптом? Тому, що з-поміж 27 висвячених Св. Яковом єпископів 12 мали єпископії у Єгипті. Борючися з місцевим язичництвом, вони "за по-

садою” мали знати про його паростки за морями і саме тому му-сили дбати про їх викорінення. Це помітно й на півночі Росії:

● **РЕВЯ**кино реч РФ Тверс.37е: ^р. КУТевка, р. Зах. Двина, **ГРЕЧ.ИШ**никово, БОБРовец, **ШАП.ОЧ**кино хав, **Я**мищи; **ЖУ**Ково, **ТРИПО**Лево, **ЖАБЕ**Ро хєврo (Сгum, 827а) ‘хугір’; ЧЕРНево, КОКОВино.

“Люди Якова з моря” з очевидністю не були першими євангелізаторами наддніпрянців. У нас є незборимий свідок, який у 403 р. в листі до християнки Лети написав вікопомні слова: “Hunni discunt Psalterium, SCÝTHIAE FRIGÓRA FÉRVENT CALÓRE FÍDEI, Getarum rutilus et flavus exercitus, Ecclesiarum circumfert tentoria” (“Туни вчать Псалтир, холодна Скіфія зігріта вогнями віри, готи возять з собою в походах церкву-намет”, букв. ...“Скіфії холоди палають жаром віри”). (Hieronymus). Ці рядки належать Св. Ієрониму (347–420 рр.), перекладачу Євангелія з грецької мови на латинську. Св. Ієроним жив за півтора століття до Св. Якова. Холоди Скіфії не запалали самі собою: християнство в Наддніпрянщині – результат тривалих зусиль кількох поколінь ченців-євангелізаторів IV–VI ст. Визнання його *державною релігією* 988 р. – одноразовий акт по шести століттях зусиль сотень проповідників.

Ченці яковитської церкви припливали викорінювати віру в Гора, Изиду, Озириса: *Крива ГОРа, КривИЩе, Криве ОЗЕРо*. Далі наспів час боротьби з монофіситством самих яковитів: *Крив’ЯКи* Льв, *Крива СИНявка, КривоУЗДа, Aleksandria Krzywowska*. Завершили епоху *Біла РозСІШ, РозСОХи, ПоСУХівка, ПоГІНЬки, ПоКУТинці, ПереЯМпіль, ПереМИШЛяни, ПереХРЕСТя*. Після всього залишилися запозичені слова і запечатаний зміст топонімів.

7. Масштаби річкових контактів з античним Єгиптом. З рідкісної назви с. **ХАН**Да**БОК**івка⁺ тепер відома її важлива складова хnti ‘sail upstream; плести річкою вгору, поти течії’ [Ancient : 284], яка проливає світло на розуміння внутрішньої форми складених топонімів з елементом *Кут*: це прототип півтораєста (!) ойконімів *Кут, Кути*. Виявлення такого пласту топонімів України з елементом “Кут-” засвідчує масовість контактів з Єгиптом (пор. і два с. *КУТи* Чг Семенівка біля с. *РАКУТИ* й *РАКУЖа*).

Визначальним для дальшого проникнення в сенс топоморфеми Кут- виглядає назва-комполит с. ПНІ.КУТ Льв (пор. *пнути*, *п'ясти* з відомим значенням 'видиратися, тягтися, напружуватися, тужитись'; *пнутися*, *пнеться*; схв. *пети* 'втягати нагору' (ЕСУМ, IV, 651), також у Г. Хоткевича: "Пнай, пнай!" 'Иди, иди' (Хоткевич, 166)). У складених назвах виразно проглядає семантичне поле плавби:

БОБРовий КУТ Хс βούβαρις 'велика баржа' + хntі; *ВЕСЕЛий КУТ* Од, Мк2, Дп2, Кг2, Чк2, Кв 'весла' + хntі; *Зелений КУТ* Дц, Дп, Пл, Од, Зк 'мусульманський' + хntі; *КОРЖОВий КУТ* Чк (пор. *Коржів шлях* і *корговицина* 'податок у XV ст. з човнів, які спускалися з Києва до Черкас' [Клепатский : 101] від дтюрк. qoquğ 'охорона', монг. *хориг* 'заборонене'); *ГАРНоКУТ* Пл, *КРАСНий КУТ* Дц, Лг, *КРАСНоКУТськ* Хк (пор. Саїс сд1, сд1ωоу, сд1є (Сгум, 315а) 'бути гарним / -ою, вродливим / -ою'), – назви *Красный Кут* є у РФ (Курс., Рост., Краснодар., Саратов., Новосиб.) і в Молдові; *Червоний Кут* (червоний – люди з Нижнього Єгипту) Хм, Вн, Од, Кг, Чк, Пл, См, Хк.

Як виявилось, характерні репліки *Локот*- прототипу *Ракотіс* з ознаками фаюмської вимови **ΛΑΚΛΑ**† поширені в синхоричних контекстах на північ і схід від України (с. *Локці*, *Лактышы* Ву, с. *Lokuti* в Естонії, понад 20 назв *Локоть*, *Локотцы* в Росії).

Кульмінацією цієї частини студій стало виявлення реплік топонімів із Єгипту на Полярному колі. Для просторово взаємно віддалених назв нп *Варакути* Пл, *Ворохта* ІФ, *Воркута* РФ нейтральною і водночас історично мотивованою етимологією виглядає гр. βᾶρ- 'баржа' + дег. хntі. Однак, крім матеріальної подібності цих назв, – чи є якісь спільні синхоричні елементи у їхніх околицях? У всіх трьох контекстах дійсно помічено інші коптські й грецькі топооснови:

- *Варакути* гр. βᾶρ- + дег. хntі Пл **КРЕМЕН**чук: ^БОРДЮГи Burd'оуо, ГУНЬки; ЯРини, **БЛ**ики, -АНи, -ецьківка 2, **БУР**Ти, РЕВівка, **ОСТА**Пці Ἀσταλος 'Блакитний Ніл', **ГОР**иСЛАВці, РОКИТне, БАБки, ВАНЖУЛи, **ТЕРЕШ**ківка ΤΕΡΣΩ 'Терсо', р. **БОБРА**дь, **ФИЛ**Ива;

- *Ворохта* гр. βᾶρ- + дег. хntі ІФ НаДВІРна: ^пот. **МАГУР**ЯК 'Макугіа, нубійс. держава 6–10 ст.'; **КРАС**На, **ЧЕР**НИк, **ЧОР**Ні Ослави, **БЛ**і Ослави, **БЛ**ОЗОРИна, пот. **БЕР**Бечів у с. **ЧОР**ний Потік, **МИР**не, **ТЕРСО.ВАН**и+ ΤΕΡΣΩ 'м. Терсо', **ЯМ**на; пот. **ШИШ.НЯН**.ський! **ωνω** 'сучити мотузок' + *няньо* 'тато' у с. **ДО**Ра (пор. ПИР.ОТЧИНе См);

• *Воркута* гр. βῆρ- + дег. хпті РФ 164–1 Респ. Комі: д. **ФІОН** (копт. **Φιομ** ‘море (Середземне)’) на р. **УСа** (на Полярному колі) 164–3, р. **ШАП**кина хав (20 км на пн.), р. Печора **КРАС**ный Яг, **БЕЛ**ый Ю, **СИНЕГОР**ье, д. **МАРИ**цы (μαρнс ‘Верхній Єгипет’) на р. Печора, **Новий БОР**, **ЛАБА**Зово, **ШИШ**елово копт. **ϣνϣ** ‘сучити мотузок’, р. **ВАВИЛОН**, ізба **ПРОН**ькина (прόνοια ‘лен; феодалний наділ’), р. **ЧЕР**ная, **ЛАВ**Ринская, **СЫР**опятово Σῆρς ‘Ніл’, р. **ПАХО**Мов, оз. **ЯМ**озеро (ар. у Єгипті **yamm** ‘море (Середземне)’).

Засвідчення єгипетського сліду на Полярному колі стає загальнокультурним фактом виняткової ваги. Ціла система єгипетської міфології спиралася на віру в нічну путь Сонця-Ра в царстві мертвих. Тому перекази мандрівників про те, що на півночі влітку сонце не заходить, були небайдужі для жерців. Це пояснює слід єгиптян на Полярному колі. Істотно, що вказані основи виявлені в районі Воркути: крім усього, лише тут до Полярного кола можна дістатися лише річковим шляхом.

У зв’язку з виявленим масштабом контактів з Верхнім Єгиптом виникає нова можливість пояснення назв *Конотопи* Лв, Хм, *Конотоп* См, Чг, *Канатопы* Ву Мінск, Брэст, *Конотоп* РФ Орл., *Конотоповка* Белг., *Konotopy*, *Konietory* Pl, *Konětory* Cz та ін.

Грецькою мовою Верхній Єгипет – οἱ ἄνω τόποι букв. ‘верхні місця’ [Реальный : 27]. Тоді *Конотопи* пояснимо з синтагми “к + ἄνω τόποι”. В Україні основи назв м. *Конотоп* См і ур. *Мариця* См мають обласну синхоричність (між об’єктами 40 км).

У Польщі є приклад районної синхоричності тих самих основ (між об’єктами 23 км):

• **KANIE** 142c1 Pl Chełm: ^лісове урочище **KONOP**czysko Κάνωβ- (SG, III, 805), **KANI**Wola, **КonoTOPy** (Encarta) к + ἄνω τόποι ‘Верхній Єгипет’, **MARYS**in μαρнс ‘Верхній Єгипет’; **ALEKSANDRIA KRZYWo**WOLska, **DobroMYŚL**, **PARYPSy** ἀπο-ρέτω (аор. ἀπέρεψα) ‘вислизнути, утікти’, **WIERZ**Bica, **PLAW**anice, **CZERNIE**Jów, **OLE**Nówka.

Кожний кортеж може містити нові топооснови, що відкриває й нові перспективи студій, як-от: вище для основ **ХУТОМИР**, **ХОТИМИР** (*Локітка* ІФ Глумач) або для 23 топонімів від основи **ОСТАП**- (пор. Ἄσταπος ‘Блакитний Ніл’ [Реальный : 171, 920]). Сам процес контекстування залучає також нові апелювативні паралелі. В околицях згаданого с. *Іракіївка* Вн є с. *КУКАВ*ка, “підрихтована” народною ети-

мологією під білор. діал. ‘кукаўка зозуля’. Однак основа відома не лише тут і на Поліссі (бол. *Кукове* Жт, *Куковичі* Чг, також *Куково* (тепер “Жуково”!) РФ Моск., 10 назв у Польщі *Kukawka* і *Kukowa*), але й у центрі Європи (*Kuková* Slk, пор. пот. *Куковиця* Зк). Є варіанти основи з іншим вокалізмом (*КАКОВка* РФ Новг., *КАХОВка* Хс, *КОХІВка* Дп, Од, *КИКОВА* Жт, бол. *КОКВИЩЕ* у с. БІЛки Вл Любешів, *Kokawa* Pl.): це єгипетська мовна риса і підстава припустити прототип для тих реплік Δ Δ   Δ Δ Δ Δ Δ Δ Δ

8. Кореляція отриманих даних із фактами лексикології. Свого часу загальну схему стратиграфії українських лексичних запозичень було впорядковано, співвіднесено зі схемою стратиграфії топонімів України і показано кореляцію обох схем [Тищенко 2005; 2007]. Хронологічно 13-й серед пластів запозичень української мови – еллінізми (від 5 ст. до н.е.): *комора, корабель, шкопирта*. Тепер цю групу доповнили раніше не помічені українські візантізми: *рипатися, пундики, дрімлюга, халепа, криниця* < ἔρπω impf. εἶρπον вештатися, Πόντος Чорне море, δρῦμος нетрі, χαλεπός страшний, лютий, κρήνη криниця. Показовий семантичний контраст і укр. *халепа*, і гр. χαλεπός з осет. хәлæф ‘розграбовувати натовпом’ або хәлæф, ларрūtæ! *шаран, ребята!* (заклик до колективного розграбунку) (Даль) [Абаев: 167]; пор. також рос. *дремучий, на халяву, на шару*.

Ці грецизми запозичені в час появи топонімів *Ікопеть, Рогань, Коломия* – від гр. οἰκό-πεδον ‘місце у стані забудови’, ἐργάνη ‘роботяща’ (епітет Афини), пор. *Рыкань* РФ Ворон., καλαμίας ‘зарості очерету’. У ті ж черняхівські часи прийшли й запозичення з коптської (16-й хронологічний шар іншомовної лексики): *яр* ἰαρo ‘річка, канал’, *келеп* κελεβιν ‘сокира’, *лелека* λελεε ‘мандрувати’ (букв. ‘мандрівник’), *лохми, лахманина* λαχμιν ‘клапот’, ст. *воронай* οχорοп ‘вістовий’, *буча, зчинити бучу* βωτс ‘битва, бій’, *шаніжска* ψανεψ ‘годувати, оживити’, *шаткувати* ψατ ‘різати’, *очіпок* ατψπι ‘незганьблена, бездоганна’, *шпетити, прошпетитися* ψπι, ψφит- (Стам, 576b) ‘бути осоромленим’ (Сoptdict). Російська має свій слід тих контактів: *ерепениться* οχερп- ‘вістовий’, прізвище *Воронаев*.

Підсумки. Важливим наслідком студій є розкриття структури словотвору вивчених топонімів, зокрема, висновок про звичність основоскладання в назвах тієї пори, що відображує складність суспільного життя й етномовних зв’язків у античній Наддніпрянщині. З’явилися підстави розрізняти композити:

– зі збереженою структурою іншомовного прототипу: *Іко.петь* ‘будівельна’, *Хуто.мир* ‘проповідне’, *Ма.нгуш* ‘спостережене’, *Ма.нгул* ‘криївка’, *Ма.риця* ‘земля + південь: верхньоєгипетське’, *Ма.гуряк* < Μαkuria ‘земля + κϣρ володар’: ефіопське; *Че-*

но.калівка ‘дарданелльська’, *Кир’ЯКОВе* ‘Отця Якова’, *Бурд’ЯКІВці* ‘Якова Барадеї’, *Некраші* ‘наукратське’;

– з іншомовних складових: *Син.гаї* ‘щогли з Саїсу’, *Терсо.вани* ‘греки з Терсу’, *Шандри.голове* ‘галеї з Олександрії’, *Шар.айка* ‘мала оселя’, *Ковт.уни* ‘податок для Ону (Юну / Геліополісу)’, *Ям.піль* ‘місто на морі’, *Ханда.боківка* ‘слуги для плавби вгору’, *Косто.бобрів* ‘кораблі з Косту’, *Вере.путь* ‘морський шлях вістового’, *Іван.путь* ‘морська мандрівка до Юну (Геліополісу)’, *Шуш.лай* ‘місцеві сукачі мотузок’, *Шуш.манець* ‘сучити + людина’ / або + щМОУН ‘Гермополіс’, *Хом’ЯКІВка* ‘яковити з Єгипту’, *Сір’ЯКІВщина* ‘яковити з Нілу’, оз. *Барз’ЯКІВське* ‘човни Якова’, *Хром’ЯКІВка* і *Реп’ЯХІВка* ‘люди Якова’, *Шев’ЯКІВка* ‘прибульці Якова’; *Жабо.кряки* ‘прибульці греки’, *Греч.ища* ‘греки-християни’, *Біло.коні* ‘побиті списом’, *Куце.конівський* ‘олександрійсько-канопський’;

– з одним або двома питомими складниками: *Бори(с).слав*, *Ізя.слав* ‘Ізида, слав-’, *Гори.славці* ‘Гор, слав-’, *Дрогобич*, *Конотон*, *Чорнобай*, *Білогоща*, *Жукотин*, *Обертин*, *Шиш.нянський* ‘сучити мотузок, батьки’, *Пир.отчине* См дег. **P-ir-aa** ‘Ніл’, *отч-батьків*; також *Красний Кут* ‘Ракотіс нижньоєгипетський’ > *Краснокутськ*, *Білий Яр* ‘списи + річка’ > *Білоярське* См, *Під.остапи*, *За.локоть*, *За.борознівці*, *За.зірки*, *За.мислівці*, *Перемислівці*, *Радо.мишль*.

Найдоказовіші топонімічні репліки коптських слів *утворені за правилами коптського словотвору*. Зокрема, виявлено виразні збережені репліки заперечної частки **ⲁⲧ-**: **ⲁⲧⲣⲱⲟⲩⲱ** ‘недбалий’ – *ОТ.РОХи* Чг, прізви. *ОТ.РОЩенко* (пор. *Березова РОЩа* Чг); **ⲁⲧⲧⲁⲕⲟ** ‘незнищимий’ – *АТАКи* Чв, ривч. *ОТОВА* у с. Куковичі Чг; **ⲁⲧⲧⲱⲡⲓ** ‘бездоганна’ – р. *ОЧЕП, очіпок* (пор. *ЧЕПин* та ін.).

Є і псевдокомпозиції, насправді від одноосновних прототипів: *Коломійці* < *καλαμίαι* – усупереч народній етимології *Коло-мий-.

Уперше встановлено коптські джерела запозичень *лелека*, діал. *лилик*, *очіпок*, *буча*, *лохми*, *лахманина*, *лахи*, *шаткувати*, *шпетити*, *прошпетитися*, *яр*, *келеп*, іст. *воропай*, прізвищ *Отроценко*, *Коломієць*, *Сухобоков*, *Ковтун*, *Осьмак*, улюблених лише в Україні імен *Тарас*, *Остан*.

У самому звучанні тих слів (зокрема, топонімів), відтворюваних користувачами впродовж 15 століть несвідомо (хоч і досить точно), сховані *релікти* давніх мовних і часових зв'язків. У ході студій фахове розуміння їх глибшає, проникаючи в старі системні зв'язки. Про одвічних скептиків Дж. Мільтон зауважив: “Die Meinung guter Menschen ist nicht anderes als Wissen im Werden (Громадська думка – це всього лише знання у становленні)” [https...Milton]; – отже, вона лише *видає рівень підготованості опонента*. Небажання вникати в нове наукове знання на саме це знання не впливає – як байдужість учня не діє на невивчений закон фізики.

Пошуку аналогій доби еллінізму сприяла двомовність їхнього сліду в топонімії. У сотнях назв від грецьких основ було б важче орієнтуватися, якби не грецькі запозичення до коптської – з вужчою хронологією і зафіксованими змінами значень. У словниках Г. Верета і В. Крума вони вказані як уживані саме в елліністичному Єгипті й саме зі змінами для потреб того життя.

Таким чином, як впливає з викладеного, мовно й семантично пов'язана з черняхівською культурою ціла основа сучасної топонімічної системи України сформувалася в пізньоантичний час. Розкриття внутрішньої форми цих назв могло б статися й раніше за наявності відповідного методу й мотивованості в дослідників.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

Мови: ар. – арабська, білор. – білоруська, гебр. – гебрайська, гр. – грецька, дег. – давньоєгипетська, дтюрк. – давньотюркська, копт. – коптська, лат. – латинська, монг. – монгольська, сир. – сирійська, тур. – турецька.

Області України: Вл, Вн, Дп, Дц, Жт, Зк, Зп, ІФ, Кв, Кг, Лв, Лг, Мк, Од, Пл, Рв, См, Тр, Хк, Хс, Хм, Чв, Чг, Чк.

Суб'єкти Росії (РФ): Арх., Белг., Вологод., Иван., Киров., Краснодар., Курск., Моск., Новг., Новосиб., Орл., Респ. Комі, Перм., Рост., Ряз., Саратов., Твер., Томськ., Ярослав.

Країни Європи: Ву – Білорусь, Cz – Чехія, Pl – Польща, Slk – Словаччина.

ДЖЕРЕЛА

Босири – Босири [Електронний ресурс] // Вікіпедія: Вільна енциклопедія. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Босири>.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: У 7 т. – Т. 4: Н – П / Ред. тому: В. Т. Коломієць, В. Г. Складенко. – К. : Наукова думка, 2003. – 656 с.

- Мангуш – Мангуш [Електронний ресурс] // Вікіпедія: Вільна енциклопедія. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Мангуш>.
- РВЗ–1649 – Реєстр Війська Запорозького 1649 року / Відп. ред. Ф.П. Шевченко. – К.: Наукова думка, 1995. – 592 с.
- СГУ – Словник гідронімів України / Редкол.: (голова) К. К. Цілуйко. – К.: Наукова думка, 1979. – 781 с.
- ССУМ – Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: У 2 т. – Т. 1. / Ред.: Л. Л. Гумецька, І. М. Керницький. – К.: Наукова думка, 1977. – 632 с.
- Хоткевич – Хоткевич Г. Твори в двох томах. – Том перший / Г. Хоткевич. – К.: Дніпро, 1966. – 536 с.
- AED – Ancient Egyptian dictionary: Alphabet. Hieroglyph. Gardiner. Transliteration Translation, 474 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ancient-egypt.co.uk/transliteration/ancient_egypt_dictionary.pdf.
- Coptdict – coptdict.pdf, 175 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://coptlang.bizhat.com/coptdict.pdf>].
- Crum – Crum W. E. A Coptic Dictionary / W. E. Crum. – Oxford: Clarendon, 1939. – 953 p.
- Černý – Černý J. Coptic Etymological Dictionary / J. Černý. – New York: Cambridge University Press, 1976. – 384 p.
- Encarta – The Interactive Atlas // The Microsoft Encarta Premium 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://en.wikipedia.org/wiki/Encarta>.
- Gardiner – Gardiner A. Egyptian Grammar / A. Gardiner. – Oxford: Griffith Institute, 1957. – 646 p.
- Hieronymus – Hieronymus, epistola CVII (alias 7; scripta eodem an. 403) Ad Laetam de institutione filiae [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.patrologia.lib-ru/patrolog/hieronym/epist/epist04.htm.
- Kiss – Kiss L. Földrajzi nevek etimológiai szótára / L. Kiss. – Budapest: Akadémiai kiadó, 1980. – 726 l.
- Plan de Carpin – Plan de Carpin J. Relation des Mongoles ou Tartares / J. Plan de Carpin. – Paris, 1838. – 390 p.
- Rosetta – Rosetta [Електронний ресурс] // Wikipedia: The Free Encyclopedia. – Режим доступу: <https://en.wikipedia.org/wiki/Rosetta>.
- Schiltberger – Schiltberger J. The Bondage and Travels of Johann Schiltberger, a native of Bavaria, in Europe, Asia and Africa, 1396–1427 / J. Schiltberger. – London, 1879. – 315 p.
- SG – Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów Słowiańskich. – Т. I–XIV. – Warszawa, 1880–1895.
- Verreth – Verreth H. A survey of toponyms in Egypt in the Graeco-Roman period / H. Verreth. – Köln / Leuven: Trismegistos, 2013. – 1253 p.
- Wycichl – Wycichl W. Dictionnaire étymologique de la langue copte / W. Wycichl – Louvain, 1983. – 521 p.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Абаев В. И.* Историко-этимологический словарь осетинского языка: В 5 т. / В. И. Абаев. – Т. IV. – Ленинград : АН СССР, 1989. – 326 с.
2. *Бушаков В. А.* Лексичний склад історичної топонімії Криму / В. А. Бушаков. – К. : Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, 2003. – 226 с.
3. *Клепатский П. Г.* Очерки по истории Киевской земли: Литовский период / П. Г. Клепатский. – Біла Церква : Вид. О. В. Пшонківський, 2007. – 480 с.
4. *Пащенко В. М.* Науково-пізнавальний зміст методу топонімічного контекстування / В. М. Пащенко // Вісник Львівського університету. – Серія: Філологічна. – Вип. 59. – Львів, 2013. – С. 21–37.
5. Реальный словарь классических древностей по Любкеру / Под ред. Ф. Гельбке и др. – СПб. : Типография А. С. Суворина, 1885. – 1552 с.
6. *Тищенко К. М.* Іншомовні топоніми України: Етимологічний словник-посібник / К. М. Тищенко. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 240 с.
7. *Тищенко К. М.* Ключі з Астурії від минулого України / К. М. Тищенко. – Київ–Дрогобич : Посвіт, 2015. – 528 с.
8. *Тищенко К. М.* Контури лексико-топонімічної стратиграфії України і етногенез українців / К. М. Тищенко // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 4. – С. 31–44.
9. *Тищенко К. М.* Основи мовознавства : системний підручник / Костянтин Тищенко. – К. : Київський університет, 2007. – 304 с.
10. *Hunek A.* Integrated Landscape Research // Scripta fac. sci. nat. univ. Purk. Brun. Vol. 11 (1981) [Електронний ресурс] / А. Hunek. – No. 7–8 (Geographia). – p. 309–322. – Режим доступу: www.sci.muni.cz/geobib/scripta/1981/7-8/Scripta_1981_7-8_Hunek_1.pdf.
11. *Milton J.* Aphorismus [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.aphorismen.de/zitat/100333.

REFERENCES

1. Abaev V.I. (1989) Istoriko-etimologicheskij slovar osetinskogo yazyka: V 5 t. [*Historical and Etymological Dictionary of the Ossetian Language: In 5 Vols.*]. Leningrad: AN SSSR, vol. IV, 326 p. (in Russian).
2. Bushakov V.A. (2003) Leksychnyj sklad istorychnoyi toponimiyi Krymu [*Vocabulary of historical toponyms of the Crimea*]. Kyiv: In-t sxodoznavstva im. A.Yu.Krymskogo NAN Ukrayiny, 226 p. (in Ukrainian).
3. Klepatskij P.G. (2007) Ocherki po istorii Kievskoj zemli: Litovskij period [*Essays of history of Kiev land: Lithuanian period*]. – Bila Tserkva: Vyd. O.V. Pshonkivskij, 480 p. (in Russian).
4. Pashhenko V.M. (2013) Naukovo-piznavalnyj zmist metodu toponimichnogo kontekstuvannya [*Educational content of the toponymic context modeling method*]. *Bulletin of Lviv University*, vol. 59, pp. 21-37 (in Ukrainian).

5. Gelbke F. (ed.) (1885) *Realnyy slovar klassicheskikh drevnostey po Lyubkeru [Liubker's Real Dictionary of Classical Antiquities]*. Sankt-Peterburg: Tipografiya A.S. Suvorina, 1552 p. (in Russian).
6. Tyshchenko K.M. (2010) *Inshomovni toponimy Ukrayiny: Etymologichnyy slovnyk-posibnyk [Foreign toponyms of Ukraine: Etymological Dictionary-Textbook]*. Ternopil: Mandrivets, 240 p. (in Ukrainian).
7. Tyshchenko K. M. (2015) *Klyuchi z Asturii vid mynulogo Ukrayiny [Keys from Asturias to the Past of Ukraine]*. Kyiv-Drogobych: Posvit, 528 p. (in Ukrainian).
8. Tyshchenko K.M. (2005) *Kontury leksyko-toponimichnoyi stratygrafiiy Ukrayiny i etnogenezy ukrayinciv [Outlines of Lexical and Toponymic Stratigraphy of Ukraine and Ethnogenesis of Ukrainians]*. *Folk Art and Ethnography*, no. 4, pp. 31-44 (in Ukrainian).
9. Tyshchenko K.M. (2007) *Osnovy movoznavstva: systemnyy pidruchnyk [Fundamentals of Linguistics: System Textbook]*. Kyiv: Kyivskiy universytet, 304 p. (in Ukrainian).
10. Hunek A. *Integrated Landscape Research*. Scripta fac. sci. nat. univ. Purk. Brun. Vol. 11 (1981), no. 7-8 (Geographia), pp. 309-322, from https://www.sci.muni.cz/geobib/scripta/1981/7-8/Scripta_1981_7-8_Hunek_1.pdf.
11. Milton J. *Aphorismus* (e-product), from <https://www.aphorismen.de/zitat/100333>.

Стаття надійшла до редколегії 03.03.15

Константин Тищенко, д-р філол. наук, проф.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

Реплики античного Єгипта в названнях городів України

Статья согласует с фактами письменной истории и лексикологии исследованную часть признаков контактов с античным Египтом, обнаруженных в топонимии Украины методом контекстуирования.

Ключевые слова: *топонимия, контекст, античность, Украина, Египет.*

Kostiantyn Tyshchenko, Dr Hab., Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

Replicas of the Graeco-Roman Egypt in city names of Ukraine

The facts of the written history and lexicology are put in correspondence with a studied part of the toponymical vestiges of contacts with the Graeco-Roman Egypt, detected in Ukraine by means of the contextualization method.

Keywords: *toponymics, context, Ukraine, Graeco-Roman Egypt.*